

Del novega jezika v podjetjih se osredotoča na idejo o intelektu kot računalniškem procesorju. Večkrat mi zastavijo vprašanje, ali se mi je "zaciklalo". Na sestankih me vprašujejo, kaj delam, "kadar nisem priključen". Kadar mi rečejo, naj se zakopljem v kako tehnološko novost, me vprašajo, koliko časa potrebujem za "procesiranje". Na sestankih se o vseh spornih zadevah pogovarjamo "off-line". Prihaja do sistematičnega poskusa, da bi nas reprogramirali – ali pa imam preganjavico.

Pred kakim letom sem na CNN-u gledal kratka poročila. Njihov novi slogan je: "Z novicami k stvari!" Dvomim, da bi bilo v tej dobi nedvoumnih pomenov mogoče literaturo ponovno obuditi k življenju. To je slogan, ki bi se ga lahko domislil kateri od mojih študentov z univerze. Prav lahko si jih predstavljam, kako v predavalnici vzkli-

kajo: "Preidimo k stvari!" Lahko si predstavljam direktorja, ki mi v službi reče isto. "Preidi k stvari!" Pravzaprav je možno, da tudi vi, ki to berete, mislite: Preidi k stvari! Priča smo nestrpnosti do odpiranja vprašanj, do besedil, ki niso didaktična in nas ničesar ne učijo. Samo pogledajte, v kakšnem stanju je založništvo, ki cilja na najširše občinstvo, oglejte si spiske uspešnic: knjige na temo "naredi sam", knjige o tem, kako izboljšati samega sebe, knjige o tem, kako obogateti. To so knjige, ki jih ljudje kupujejo. Dobivati hočemo odgovore, ne pa odprtih vprašanj. Toda ali ni osnovni namen literature ravno odpiranje vprašanj?

Še nikoli ni bilo na kocki več kot zdaj, kajti neumneži literature ne berejo več. Vprašanje za nas, literarne ustvarjalce, pa je, kako bi si neumneže spet pridobili.

Namen literature je boj proti neumnosti?

Rui Zink

Sartre pravi: "Ko opazim, da sem neumen, preneham biti neumen." Nekdo drug dodaja: "Kar ne pomeni, da ne bom neumen spet, ko bom pozabil, da sem neumen."

Sartre, ta izstopajoči eksistencialist, govori o zavedanju. Zelo malo ljudi v prejšnjem stoletju je povezavo med "pisateljem" in "filozofom" jemalo tako resno. Na misel mi pridejo Italo Calvino, Albert Camus, Jorge Luis Borges, prav dosti drugih pa ne. V devetnajstem stoletju ni bilo govora o

"pisatelju filozofu", ampak o "pisatelju kot glasniku morale" Tolstojevega kova, kakršnen se je – s skromnim uspehom – ponovno pojavil s Solženicinom. Že Sokrat je rekel: "Vem le to, da ničesar ne vem," kar po mojem pomeni, da je priznanje nevednosti vselej dobra izhodiščna točka. Rekel pa je tudi: "Spoznaj samega sebe."

Zdi se, da je glavni namen pisanja spoznavanje samega sebe – sebe, svojega nenavadnega in mnogovrstnega "jaza" (Freud), nas (sveta, človeških stvari) ter vzajemnega delovanja med jazom/nami in svetom (po Schopenhauerju *die Welt als Wille und Vorstellung*). Glavni namen branja je še bolj na dlani: spoznati (in če je mogoče, izboljšati) svoj "jaz" s poslušanjem glasov drugih.

Obe opravili, pisanje in branje, sta sijajni sredstvi, s katerima spravimo v okvir Resničnost, to meduzi podobno pošast. Spravimo v okvir, ne za rešetke. Neumnost je lahko tako del sveta oziroma tega, kako si ga človek predstavlja, kot naloge sveta, da nas prepriča, da ravnamo drugače, namreč da knjig ne beremo oziroma ne pišemo, in to zato, da bi bili "svobodni" in bi se ukvarjali z "realnostjo samo na sebi", brez papirja in peresa kot medijev.

Hudič nas ukane tako, da nas prepriča, da ga ni. Ukana neumnosti pa ni dandanes nič manj kot v Sokratovih časih v tem, da nas prepriča, da so neabstraktni mediji, kot so črke na ekranu, "pristnejši" in "resničnejši" kot s črnolom napisani znaki na listu belega papirja.

Neumnost se kaže kot prevladujoča sila, vendar ne morem reči natančno, od "kdaj". Ne verjamem v to, da imamo kakšno korist od tega, da živimo v natančno določenem času, pri čemer s koristjo mislim bodisi na dobro ali pa na slabo – če se le kažeta v večji meri kot v drugih obdobjih. Zdi se mi, da si zasluge za takšno korist lahko lastita dva trenutka v evropski kolektivni zgodovini: 16. stoletje v Italiji kot dober trenutek in sredina 20. stoletja v Srednji Evropi kot slab.

To, čemur smo priča dandanašnji, je neumnost, ki osvaja nova področja, področja, za katera smo – naivneži – mislili, da neumnosti ne zanimajo, ker jim manjka privlačnosti, blišča in moči. Seveda mislim na literaturo. Umetnost se je zdela na neki način zaščiteno področje, kot kakšen safari park, v katerem so piščiči in beroči sesalci lahko v miru jedli, se iztrebljali in

parili. Prazno upanje! Če realnost – večinoma pretresljiva, če ne že kar odbijajoča – zbuja zanimanje pisateljev, se zdi edino pošteno, da pride do dvosmerne izmenjave.

V moji nekoč neodvisni domovini (komu mar, če je njene neodvisnosti konec – prestara je, ta moja dežela) imamo pregovor, ki ga morda poznate tudi pri vas. Takole gre: "Za mano pridejo tisti, zaradi katerih bom videti dober." To pomeni, da je katastrofa miselno potovanje brez konca. Mislite, da je bil Bill W. slab? Počakajte, da pride George W.!

Spet si bom izposodil pri Solženicinu: ali ni trdil, da so današnji časi skoraj ravno tako slabi – če ne še slabši – kot časi Stalinovih gulagov, ki jih je preživljal? Ali največji glasnik morale med pisatelji od Tolstoja naprej ne trdi ravno tega, da je Rusija izbrala pot, ki ni nič boljša od sovjetske?

Po navadi spoštujem glas, kakršen je Solženicinov, tako kot spoštujem glas J. M. Coetzeeja, ko piše o "bremenu belega človeka" v Južni Afriki po apartheidu. Oba pisatelja sta glasnika odpora – odpora proti političnim in ideološkim grdobijam ter odpora proti navidez "nepolitični" in "neideološki" neumnosti. Oba upravičeno nasprotujeta kiču in TV-kulturi in kultu vdajanja v užitek. To po navadi spoštujem, vendar tudi postavljam pod vprašaj. To je najboljši način, ki ga poznam, da jima izkažem spoštovanje; onadva mi zastavljata težka vprašanja in jaz jima odgovarjam.

Razmišljam tudi o Salmanu Rushdieju in o tem, kako mu je bila sreča kriva. V času, ko imamo občutek, da naše besede nimajo nobenega smisla

in ne zapuščajo nobene sledi, je Rushdie dobil najvišjo literarno nagrado – smrtno obsodbo. Nagrada je bila seveda precej grenka, toliko bolj zato, ker so mu jo podelili ljudje, ki ne berejo. A vsega pač ne moreš imeti! Tudi sam sem okusil ta grenki lek; moje delo sicer ni osovraženo pri fundamentalistih, toda poznajo ga ljudje, ki ne berejo, in sicer od takrat, ko sem se poklonil božanstvu televiziji in zasedel mesto v pogovorni oddaji. Prodaja mi je neznansko narasla, toda učinek tega, kar sem v resnici imel za “svoje resno delo”, je ostal tako rekoč nič. Zraven me je obhajala še moreča misel: če bi govoril kaj res zanimivega, bi mi tako izključili mikrofon. Takšne nespodbudne misli se seveda hitro umaknejo, kajti vsaj v tem delu sveta ljudi pač ne streljajo po dnevnem redu zaradi njihovih idej. Res je tu Baskija, toda Baski nikogar ne zapostavljajo: krogle in bombe z enakim bliščem pokončavajo tako novinarje in pisatelje kot gardiste in športne urednike.

Don DeLillo postavlja v delu *Mao II* resno trditev: teroristi so prevzeli vlogo pisateljev. So novi glasniki morale, in konec koncev je čisto res, da je meč močnejši od pesa. Na Portugalskem smo imeli pred nekaj leti referendum v zvezi s sporno temo splava. No, kateri obrazi, mislite, so bili izbrani za prve vrste tega etičnega boja? TV-zvezde, jasno! Žalostno je, ko spoznaš, da se ljudje, ki se borijo proti takšnim, kot je Berlusconi (če ga jemljemo kot simbol prvobitne neumnosti in grabežljivosti na vseh področjih), poslužujejo ravno takšnih orožij, kakršna uporablja on sam ... precej bolje. Gesla so vselej neumna. “Preprosto reci

ne” ali “Dol z rasizmom” ne predstavljajo kakšnega bistvenega izboljšanja v primerjavi z “Vive le Front National” ali “Ta zemlja je naša, ne njihova”. Mislim, da je pisanje – naj citiram enega zadnjih naslovov Martina Amisa – “vojna proti klišejem”.

Pisanje je pisanje tedaj, ko preseže déjà-vu. (Kar tri besede francoskega izvora v samo dveh stavkih: *Front National, kliše in déjà-vu* – samo pogledajte moč francoske dediščine!)

Pri pisanju mi je vseč to, da koreografira vprašanja. Toliko bolj takrat, ko koreografira vprašanja, ki jih sam ne znam zastaviti. Še bolje, še elegantneje je, kadar ne koreografira le vprašanj, temveč tudi ljudi – ljudi, značaje, ki jih vidimo kot vprašaje. Dejstvo je pravzaprav – ne življenjsko dejstvo, ampak stvar pravopisnega pravila –, da noben drug znak ni tako podoben človeški glavi kot ravno vprašaj. Res? Res.

(Zanimivo bi bilo nekoliko razmisliti o tem, zakaj Španci vprašaj, torej človeško glavo, postavljajo na začetek stavka, obrnjenega na glavo. *¿Ali gre za filozofsko izjavljanje? ¿El mundo es un sueño quizás?*)

Neumnost se skriva tako za objektivno zoprnimi pojmi, kot so rasizem, ksenofobija, sovraštvo in barbarski liberalni kapitalizem, kot za simpatičnimi idejami, kot so ekologija, socializem, kulturni relativizem, pravice manjšin in tako dalje. Se zdi ta misel čudna? Tudi svet je precej čuden in poln lumparij. Pokvarjenost pri drugih je lahko videti. Kaj pa pokvarjenost *nas samih*? Iz svojih srednješolskih dni se spomnim, kaj smo rekli, kadar smo trčili ob nekaj, česar nismo razumeli: “To je čista neumnost!” Spomnim se

tudi ameriškega političnega kreda iz devetdesetih: "Ekonomija – to je to, neumnež!"

Kaj naj rečem? Verjamem v to, da je literatura vselej metafizična, da torej obravnava snov sveta, ki ni očitna na prvi pogled. Literatura obstaja zato, ker dejstva niso gola, ker ključ do rešitve ni ekonomija in ker v odnosu med nami in stvarmi niso neumne stvari, ampak mi. Toda četudi je hrepenenje literature metafizično, to še ne pomeni, da ji ni bila dana tudi telesnost. Literatura, kakršna mi je vseč, je zelo natančno časovno in prostorsko umeščena. Ni "brezčasna", temveč je zapisana v času. Leo Ferré, francoski pesnik, pevec in anarhist, je rad rekel,

da se revolucija začne pri tebi samem. Camus je jasno povedal, da ljubezen do abstraktne pravice vodi k nepravilnemu delovanju.

Da bi se boril proti neumnosti? Osvobajal svet? Več kot rad! Pravzaprav sta boj proti neumnosti in osvobajanje sveta nekaj zelo enostavnega. Odgovor se skriva v Talmudu ali – če vam je ljubše – v filmu *Schindlerjev seznam*: "Ko rešiš eno življenje, jih rešiš tisoč."

Rešite torej sami sebe. Rešite sebe, in rešili boste tisoč bralcev. Pišite iz potrebe, iz svetlobe, iz lahкости – "ne da bi preveč upali, ne da bi preveč obupovali" (Karen Blixen) – in neumnost bo povožena.

Namen literature je boj proti neumnosti?

Chuah Guat Eng

Kadar se zazrem nazaj, v dolgo zgodovino neumnosti, ki sem jih zagrešila, kaj rada pomislim, da me je k tem dejanjem vleklo gon, ki je bil tako živ in neomajen, da bi zanj lahko rekla, da je imel svoje lastno življenje. V takšnem razmišljanju nisem osamljena. Veliko kultur je, v katerih ta gon občutijo kot nekaj tako živega, da mu odrekajo mesto med človeškimi zadevami, pozunanjajo ga in mu pripisujejo različne oblike, osebnostne lastnosti in imena: hudobni škrat – takšen ali drugačen, Satan, natrijev glutaminat, sladkor, televizijsko nasilje in tako dalje.

Povem vam lahko tudi, da moje neumnosti niso bile posledica tega, da

ne bi razmišljala, oziroma tega, da stvari ne bi razmislila do konca. Prej so bile posledica preveč razmišljanja, preveč racionaliziranja, tega, da sem stvari skušala vse preveč do skrajnosti dognati – in sicer z najboljšimi nameni na svetu in z velikim trudom, da bi bila do sebe kolikor se da poštena. Če bi manj razmišljala, bi morda prišla do modrejših odločitev, takšnih, ki bi imele ugodnejše posledice zame, pa tudi za vse tiste, ki jih moja dejanja zadevajo. Morda je dejansko nekaj na tem, kar pravijo mojstri zena in taoizma, namreč, da smo modri, ko smo spontani, ko se izogibamo intelektualiziranju in racionaliziranju in smo veseli norci.

Če moja krivda torej ni v tem, da ne bi razmišljala – kaj je bilo potem narobe z mojimi razmišljanji, ki so privedla do neumnih dejanj? Edini kriterij iz zgornje definicije, ki je še ostal, je kriterij poštenosti. Ali v svojem razmišljanju